

Södertörns högskola | Institutionen för Arkeologi
C uppsats 15 hp | Arkeologi | Vårterminen 2014



Vikta, hoprullade eller klippta i bitar?

Guldfoliefigurer samt deras fyndkontext

Av: Aritz Soloeta Garmendia
Handledare: Kerstin Cassel

Abstract

In this essay I have chosen to take a closer look at gold figure foils (Swedish “guldgubbar”), find their context and analyze it. I have analyzed some earlier studies about gold figure foils that were found in Scandinavia.

The focus of my study is based on the locations of the findings. Another important aspect is to discuss if the encountered gold figure foils that were folded and cut looked like that due to intentional motives or not.

My conclusion is that when it comes to the locations of the findings they are mostly found in houses irrespective of if it's in a posthole, wall or house foundation.

The other conclusion is that the gold figure foils could have intentionally been manipulated before they ended up in the ground.

Key Words: Posthole, gold figure foils, Scandinavia, archeology, ritual, sacrifice, Västra Vång, Sorte Muld.

Omslagsfoto: Två av guldgubbarna funna i Västra Vång, Ronneby, Blekinge (Foto: Blekingemuseum 2013).

Innehållsförteckning

1	Inledning	3
1.1	Syfte och frågeställningar	3
1.2	Material och Metod.....	4
1.3	Avgränsning.....	4
1.4	Källkritik.....	4
2	Forskningshistoria	6
3	Guldfoliefigurernas fyndplatser.....	8
3.1	Platser där guldfoliefigurer har påträffats.....	9
3.1.1	Sverige	9
3.1.2	Norge	12
3.1.3	Danmark	13
4	Materialanalys	14
4.1	Fyndkontexten	14
4.2	Guldfoliefigurernas beskaffenhet	16
5	Nya möjliga tolkningar	19
5.1	Religion i tid och rum	19
5.2	Offerbegreppets ställning idag.....	20
5.3	Ritualbegreppet.....	21
5.4	Ceremoniella byggnadsoffer.....	22
5.5	Fynd från hus 24, Uppåkra	23
6	Slutdiskussion	24
7	Sammanfattning.....	27
8	Källförteckning	28

1 Inledning

Våren 2013 fick jag tillsammans med andra studenter från Södertörns högskola möjligheten att delta i en seminariegrävning på kullen mellan Västra Vångs by och Tvingvägen (Hjortsberga socken) i Blekinge. Genom vår lärare Björn Nilsson fick vi reda på att sedan utgrävningen inleddes så hade bland annat åtta stycken så kallade guldgubbar hittats. Stämningen på kullen var därför på topp. Efter några timmars sållningsarbete upptäckte jag bland de små stenar samt lövresten ett uppseendeväckande föremål som omedelbart grep tag i min uppmärksamhet. Det var en guldgubbe. Under de fyra dagar som återstod innan vi skulle tillbaka till Stockholm så passerade flera av dessa figurer genom mina händer. Seminariet avslutades med en skrivuppgift som liknade en dagbok. I denna skulle fynden samt fyndomständigheterna beskrivas välldetaljerat.

De nästkommande veckorna ökade intresset inom mig att få reda på mer om dessa figurer. I ett tidigt skede fick jag reda på att guldgubbar är en företeelse som bara finns i Skandinavien. Guldgubbarna brukar på grund av dess karaktärsdrag; storlek, vikt, tunnhet, metallkomposition i många fall uppträda fragmenterade. I mindre utsträckning, har guldgubbarna hittats hoprullade, böjda, hopknycklade, klippta i bitar vikta diagonalt eller som jag själv med egna ögon haft möjlighet att iaktta, vikta på mitten.

Att guldgubbar allmänt kopplas till kultplatser är inte nytt. Dessa oftast små rektangulära, av många arkeologer benämnda guldfoliefigurer, har på några platser iakttagits ligga i stolphål samt spridda på marken eller nära väggdiken där hus eller så kallade kultbyggnader har funnits. Frågan är emellertid huruvida man har reproducerat denna iakttagelse utan att ha funnit tydliga belegg för tolkningen.

I resten av uppsatsen kommer jag att referera till dessa guldgubbar som guldfoliefigurer. Anledningen till det förklaras senare i texten.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att samla information kring guldfoliefigurernas fyndplatser för att få en bredare uppfattning om varför de hamnat i jorden. Jag analyserar därför de egenskaper som platsen där de påträffades visar, samt tittar närmare på de tolkningar som genom arkeologiska undersökningar åstadkommit.

Min avsikt är dessutom att framlägga information som kan stärka antagandet att en del av guldfoliefigurerna kunde ha vikts, böjts, hopknycklats, hoprullats och klippts i bitar avsiktligt innan de hamnat i jorden och i så fall försöka ta reda på varför dessa utsattes för yttre påverkan. Dessutom för jag en diskussion som inriktas på de förfaranden som det inom arkeologin bör reflekteras över inför framtida utgrävningar.

För att bättre uppnå mitt syfte diskuterar jag följande frågor:

- I hur många fall finns det säkra fyndkontexter, och är det tillräckligt för att dra slutsatser kring deponeringsförhållandena?
- Finns andra fynd med liknande fyndomständigheter som kan hjälpa till att belysa guldfoliefigurerna?
- För att belysa nedläggningen av guldfoliefigurer tittar jag också närmare på begrepp som ritual och offer.

1.2 Material och Metod

Hypoteserna för denna uppsats är sammanfattningsvis:

- 1) Fyndomständigheterna vad det gäller guldfoliefigurer påträffade i ett fåtal gravar kan ifrågasättas.
- 2) Många av de hittills funna guldfoliefigurerna kan ha vikts, hoprullats, hopknycklats, böjts, eller klippts i bitar avsiktligt innan de hamnat i marken.

För att underlätta min studie har jag valt att redogöra för den tidigare forskningen och därmed ger jag en förklarande bakgrund innan jag kommer in på min undersökning. Uppsatsen bygger på en undersökning av fyndkontext som grundas på artiklar, böcker, uppsatser och avhandlingar. Utifrån detta material tänker jag redogöra för olika platser för att få en klarare bild av hur många fall man verkligen är säker på att det är ett stolphåll/vägg och i hur många fall det är en annan fyndkontext. Jag kommer att använda mig av en kvantitativ metod i form av tabeller för att visa ett schema över dessa platser.

Vad det gäller min första hypotes använder jag mig av en hypotetisk-deduktiv metod där mitt ändamål är att verifiera/falsifiera hypotesen med hjälp av materialbearbetning (Olsen 2003, s. 80). Jag analyserar de likheter och skillnader som kan finnas bland platser där vikta, hoprullade, hopknycklade, böjda eller klippta guldgubbar samt vapenoffer har förekommit. I tillägg till platser där guldfoliefigurer har påträffats, nämner jag därför även andra jämförbara deponeringsplatser(mossar) för att materialet ska kunna bedömas i ett relevant sammanhang.

1.3 Avgränsning

Materialbearbetningen baseras på tidigare forskning. För att få stöd för min frågeställning har jag valt att avgränsa mig till alla platser i Sverige där guldfoliefigurer har påträffats. När det gäller resten av Skandinavien, har jag endast studerat de platser där vikta, hoprullade, hopknycklade, böjda eller delade guldfoliefigurer har framkommit. Jag ger å andra sidan under uppsatsens gång upplysningar om några platser från Danmark och Norge där guldfoliefigurer framkommit i stolphål tillsammans med till exempel guldtrådar.

1.4 Källkritik

Det är uppenbart att kunskapens makt har lett människan till den plats hon befinner sig på idag. Genom vetenskapen kan arkeologin utveckla nya frågeställningar och därefter skaffa tillräckliga teoretiska verktyg så att vi bättre kan förstå den moderna människan utifrån hennes fornhistoriska materiella lämningar. Uppenbarligen ger nyfunna fornsaker arkeologin ny information som kan modifiera och förlänga livet av en äldre arkeologisk teori, eller tvärtom, falsifiera den så att nya frågeställningar kan uppstå och kasta nytt ljus över det studerade. Däremot påminner Ulf Bjereld, Marie Demker och Jonas Hinnfors i boken *Varför vetenskap* oss om, att faktainsamling i sig inte är vetenskap eftersom all forskning måste vara teoretisk förankrad (Bjereld, Demker, Hinnfors 2002, s. 21).

Reflektionsförmågan som goda forskare måste ha över sina egna forskningsprocesser är å andra sidan ett av grundfundamenten som vetenskapen alltid eftersträvar. Enligt Mats Alvesson och Kaj Sköldberg så handlar reflexivitet om "att fundera kring förutsättningarna för sin aktivitet" så att säga att analysera hur samspelet mellan ens personlighet och intellekt berör forskningsobjektet. För att bättre sammanfatta detta tilläger de att reflexivitet "bör handla om att tänka kring premisserna för sitt eget tänkande, observerande och språkanvändande" (Alvesson, Sköldberg 2008, s. 486-487).

Reflektion uppstår genom att interaktion med empiriskt material, tolkning, kritisk tolkning och självkritisk och språklig reflektion samverkar. I början av ett forskningsarbete så fokuserar forskaren på observationer av insamlade data och skapar därefter bilder av empiriska fenomen. Härmed kan konstateras att på denna nivå kan tolkningarna vara väldigt vaga. Genom att i flera omgångar upprepa observationer styrda av idéer som relateras till akademiska teorier, kan det empiriska materialet slutligen erbjuda forskaren olika teoretiska idéer. Emellertid är problemet enligt Alvesson och Sköldberg att en forskarens tolkningsrepertoar leder till att vissa tolkningar utesluts. Viktigt är därför att forskaren utrustas med en bred tolkningsrepertoar, men lika viktigt är också att det empiriska materialet är rikt och mångfacetterat. (Alvesson, Sköldberg 2008, s. 492-493).

Vad det gäller det empiriska materialet i mitt forskningsarbete, anser jag att det fyller dessa två kriterier eftersom den största delen av källförteckningen består av artiklar, böcker, uppsatser och avhandlingar som har med materialet att göra och som jag dessutom har granskat noga. I avsaknad av en bredare erfarenhet vad det gäller forskningsstudier, måste jag däremot erkänna att min tolkningsrepertoar kan vara begränsad.

2 Forskningshistoria

Benämningen "guldgubbar" är ett svenskt ord som existerat sedan slutet av 1700-talet. Det var år 1791 som man genom att använda sig av bybornas ordbruk över de guldfoliefigurer som dessa fann på stranden i Ravlunda som den svenske historikern Nils Henric Sjöborg lyckades göra termen allmänt känd. Enligt fältarkeologen Tomas Ekman samt Lars Larsson ger den ensidiga könsbestämningen till gubbar däremot bara halva sanningen. Härmed borde vi vara eniga om att benämningen i många fall inte kan betraktas tillämplig eftersom många av "guldgubbarna" avbildar också kvinnor, par samt djur. I enighet med detta samt med Fredrik Hansons reflektion som framställdes i hans masteruppsats väljer jag därför i fortsättningen använda mig av termen guldfoliefigurer. (Hanson 2012, s. 5, Ekman 1998, s. 62, Larsson 2007, s. 168).

De hittills funna guldfoliefigurerna har framkommit endast i Skandinavien. De största mängderna har påträffats vid större bosättningskomplex som antas ha haft en stor ekonomisk och politisk innebörd. Bosättningarna visar sig dessutom ha varit strategiskt placerade i förhållande till handelsvägar och varit försedda med kultbyggnader (Watt 2008, s. 43–45). Några få har däremot funnits på sandstränder, mossar samt gravar medan andra har påträffas som lösfynd (Dos Santos 2010, s. 6).

Guldfoliefigurerna har daterats till sen folkvandringstid till Vendeltid. Fyndkontexten från till exempel Sorte Muld i Danmark och i Uppåkra i Sverige antyder att dessa framställdes omkring 550 evt, Några fyndområden indikerar däremot att de åtminstone användes en bit in på vikingatiden (Watt 2007, s. 133, Lindgren 2011, s. 10).

Guldfoliefigurerna är tillverkade av guld som med hög sannolikhet kommer från solidi, senromerska mynt. En kemisk analys på smycken funna på Helgö och utförd år 1977 av British Museum indikerar detta. För att guldfoliefigurerna däremot skulle få hårdheten som smederna eftersträvade legerades guldet med silver eller koppar. Det förklarar att många av de påträffade guldfoliefigurerna har en röd eller vitaktig färgnyans (Lindgren 2011, s. 5, Dos Santos 2010, s. 8, Ratke & Simek 2007, s. 185).

Storleken på guldfoliefigurerna varierar beroende på vilket motiv de framställer men den genomsnittliga storleken ligger kring 1-2 cm på längden x 1 cm på bredden. Dessa väger generellt omkring 0,044 gram och är tunnare än ett frimärke. Det faktum att det än idag påträffas fler guldfoliefigurer är inte bara på grund av arkeologernas skicklighet utan beror också på att guldsmederna legerade dessa med silver eller koppar. Om det inte vore så skulle inte lika många påträffas eller vara lika välbevarade som de är (Bartolich 1999, s. 2-3, Robertsson 1992, s. 7-8).

Diskussionen om deras praktiska användning är än idag väldigt omfattande. Enligt arkeologen Margrethe Watt är det svårt att föreställa sig att guldfoliefigurerna kunde ha använts som betalningsmedel. Redan i intervjun som publicerades i *Eskilstunakuriren* den 15 februari 1988 hävdade hon att guldfoliefigurerna är alltför bräckliga för detta. Den större koncentrationen av dessa som hon grävde fram på Bornholm bekräftar istället enligt henne att dessa framställs endast till kultiska handlingar, så att säga som tempelpengar i syfte att offras till gudarna. Detta fenomen förekommer i romerska tempel, men enligt Rudolf Simek och Sharon Ratke borde den tolkningen uteslutas eftersom tempelbyggnader saknas inom den nordiska religionen vid denna tid (Ratke & Simek 2007, s. 186, Watt 2008, s. 52). Lars Larsson påstår även att guldfoliefigurerna oftast uppträder på platser med karaktär av centralplats. Denna iakttagelse är inte tillräcklig för att dra fasta slutsatser om hur de använts (Larsson 2007, s. 168). Viktigt är att komma ihåg att några få av guldfoliefigurerna som har påträffats har varit försedda med en kopparplatta som haft en ögla tillverkad av brons, och en påträffades dessutom hoprullad i ett halsband (Dos Santos 2010, s. 8).

Det är välkänt att guldfoliefigurerna föreställer olika motiv. Analysen av de ungefär 3500 guldfoliefigurer som man känner till idag har lett till att vi kan identifiera 650 olika stämplat. Bland alla dessa uppklippta samt ristade figurer har man i sin tur identifierat ca 85 olika motiv. De vanligaste motiven är manliga enkla figurer. Djurfigurer har bara förekommit i Bornholm (Watt 2008, s. 45–46, Dos Santos 2010, s. 9).



Fig. 1. Bild på några av de guldfoliefigurerna funna på Öland, Eketorps borg (Foto: Gunnel Jansson, 1995).



Fig. 2. Guldfoliefigurer funna i Bolmsö, Håringe, Småland (Foto: Statens historiska museum).

3 Guldfoliefigurernas fyndplatser

Guldfoliefigurer och patriser/matriser har hittills år 2013 hittats på 43 platser i Skandinavien. 18 av dessa platser ligger i Sverige. Det senaste fyndet är från år 2013, från Västra Vång nordöst om Ronneby, Småland. Det är det hittills tredje största fyndet av guldfoliefigurer från Sverige. De allra flesta

guldfoliefigurer, ca 2480 stycken har påträffats i Sorte Muld i Danmark.

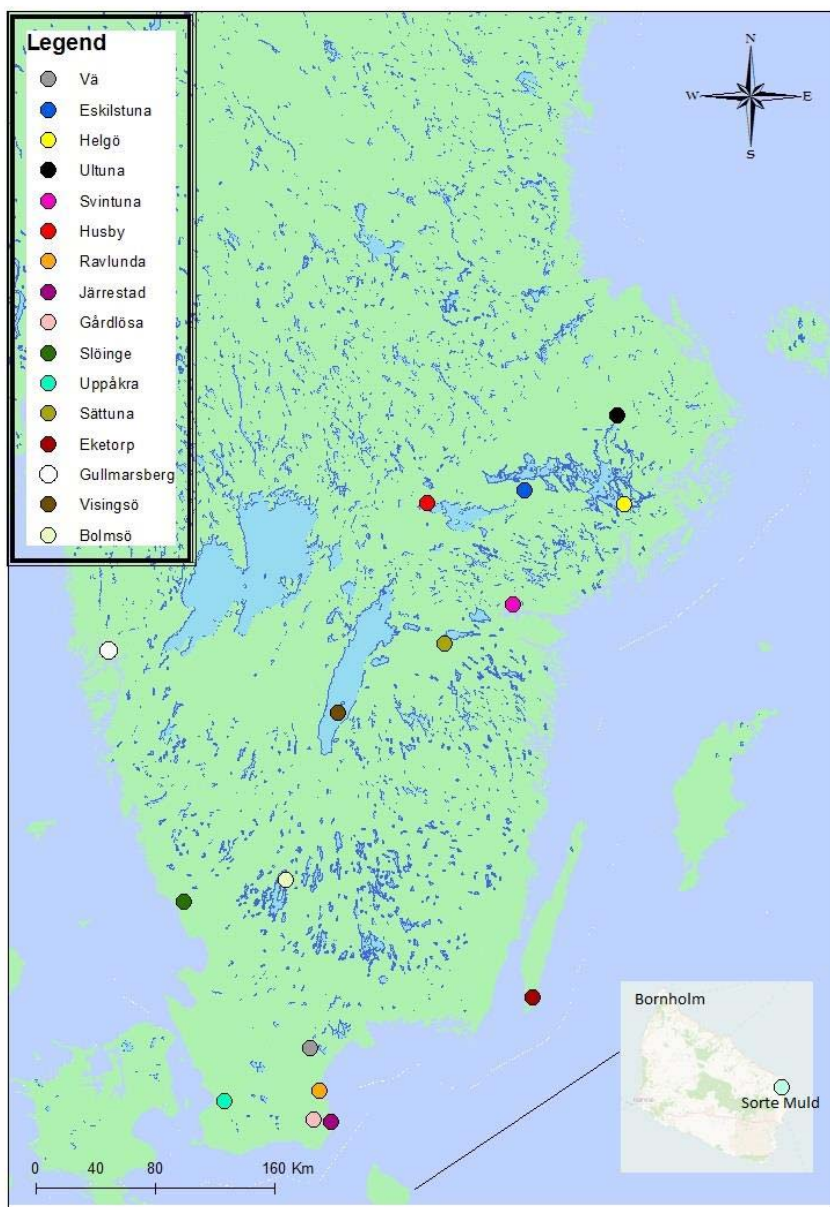


Fig. 3. Karta över guldfoliefigurernas och patriser/matrisernas fyndplatser som hittats i Sverige (Victorin 2013, s. 6) Sedan dess har det tillkommit en fyndplats, Västra Vång i Ronneby, Småland. Observera att i kartan saknas dessutom fyndplatsen från Hög Edsten, Kville Sn, Bohuslän.

3.1 Platser där guldfoliefigurer har påträffats

3.1.1 Sverige

Bolmsö, Håringe, Bolmsö sn, Småland, 1911: 2 mansfigurer

På ön är ca 530 gravar identifierade. Bland de mest framträdande finner man ett höggravfält från järnåldern som F.I.E. Eneström år 1911 grävde ut. Enligt Eneström användes många av dessa gravhögar som potatisförvaring och var därför ganska förfallna. Beskrivningarna som bevaras av de undersökta 23 gravarna samt deras innehåll tyder på att det rör sig om brandgravar. I hög nr.11 (ca.1,5m hög, 11,8m i diameter) hittade Eneström spridda över nästan hela gravens botten brända ben samt följande föremål: en eldskadad guldring med brunröd sten, eldskadade bronsföremål, en liten spiralvriden guldtén försedd med enkla ornament på yttersidorna, en liten tunn remsa guldbleck, två guldfoliefigurer föreställande sittande mansfigurer, med mera. Att guldfoliefigurerna inte visar sig ha några brandskador jämfört med vad resten av guldföremålen som hittades visar, tyder på att dessa kunde ha lagts ner i brandgraven i efterhand. Guldfoliefigurernas kanter var dessutom vikta när de påträffades, och dessa anses därför ha varit försedda med en platta. Härmed kan konstateras att guldfoliefigurerna kunde ha använts till olika ändamål (Andreasson 1995, s. 43–46).

Brahekyrkan, Visingsö, Småland, 2002: 1 figurpar

År 2002 fick arkeologer från länsmuseumet möjlighet att gräva i Brahekyrkan på grund av att församlingen skulle bygga en brandutrymningstrappa mellan korets norra del och pannrummet. Under korgolvet påträffades ett tiotal gravar från medeltiden som uppfattas komma från kyrkogården till Ströja kyrka. Osteologiska analyser visade senare en fyndkombination av brända människor och djurben samt brända spelbrickor. Dateringsmässigt visade materialet röra sig om material från en eller flera yngre järnåldersgravar och detta bekräftar därför att det kunde ha funnits aktiviteter innan kyrkan byggdes.

Guldfoliefiguren påträffades i samband med framrensningen av ett skelett, och denna föreställer ett kärlekspar (Jansson 2003, s. 83–91).

Eketorps borg, Gräsgårds sn, Öland 1966: 9 mansfigurer, 6 kvinnofigurer med pärlram.

Utgrävningarna i Eketorp inleddes sommaren 1964 och leddes av arkeologen Mårten Stenberg. I dessa deltog bland annat arkeologer från Sverige, Danmark, Finland, Norge, samt ett antal tyska och engelska forskare. I det övre kulturlagret fann arkeologerna upp till 15000 föremål, som bestod bland annat av vardagliga järn och brons föremål. I det nedersta kulturlagret påträffades bland annat 15 guldfoliefigurer tillsammans med fem bitar ringguld. Dessa låg kring en rektangulär konstruktion av kalkstenshällar, utspridda på en mörkfärgad jord. Stenkonstruktionen visade sig vara lik en kista men saknade gavlar. Mårten Stenberger tolkade att det kunde ha handlat om ett stolphål men däremot fann man inga spår av byggnaden som den i så fall hade tillhört (Mårten 1968, s. 254–264, Andreasson 1995, s. 80).

Senare utförda undersökningar påvisar att Eketorps fornborg beboddes i tre olika perioder som sträcker sig från äldre järnåldern till äldre medeltid (Victorin 2013, s. 39).

Eskilstuna kloster, Eskilstuna, Södermanland, 1961-62: 2 figurpar

Syftet med undersökningen som påbörjades sommaren 1961 var i första hand att söka spåren efter klostrets kyrka och i andra hand efter slottet. Under grundmurarna till den "helige Eskils kyrka" påträffades ett 30 cm tjockt kulturlager. I kulturlagret fann man bland annat matrester, krukskärvor, förkolnade sädeskorn. Härmed konstaterades att innan kyrkan uppfördes så existerade en profan bebyggelse på platsen. Ett stort antal vikingatida föremål som framkom i det övre jordlagret samt gravmyllan ansågs ha påträffas där eftersom de kunde ha rubbats ur sina ursprungliga sammanhang.

Enligt Sune Zachrisson så hade det profana kulturlagret bildats under en ganska lång tidrymd. Två guldfoliefigurer hittades som lösfynd i det övre fyllnadslagret. Dessa daterades allmänt till 700-talet. Den ena påträffades i ett sentida stentäckdike som uppfattades ha tillkommit under stadsträdgårdsmästeriets första tid. Den andra guldfoliefiguren hittades i den gråvita mjälan i grundmuren till den romanska stenkyrkans södra långhusvägg (Zachrisson 1963, s. 23,53-54).

Gullmarsberg, Skredsvik sn, Bohuslän, 1912: 1 figurpar

Guldfoliefiguren föreställande ett figurpar är ett lösfynd och dessvärre saknas information om fyndomständigheterna. Vi vet inte något om den exakta fyndplatsen, inte heller om det i platsen kunde ha funnits en järnåldersboplats (Andreason 1995, s. 32).

Helgö, Ekerö sn, Uppland, 1954-1981: 26 figurpar

Utgrävningen i Helgö inleddes år 1954 och pågick fram till 1978. De 26 guldfoliefigurerna påträffades i det centrala bebyggelsekomplexet, den så kallade boplatsgrupp 2. Tjugo av dessa guldfoliefigurer hittades i en huslämning kallad IA och IB. I huslämningen IA-IB påträffades guldfoliefigurerna på olika områden. 12 framkom i ett område som mätte 3 x 4 m och som låg nära den södra väggen. Två guldfoliefigurer som hittades via sållning anses också ha kommit från ett spadtag som kom från den södra långväggen. Ytterligare hittades en till i ett stolphål. Längs den norra väggen hittades 4 och en sista påträffades mer västerut i linje med den södra väggen. Alla guldfoliefigurer anses vara från samma tidsperiod och ha hittats på sin ursprungliga plats (Lamm 2004, s. 50–51, Hansson 2012, s. 22).

I huslämning III hittades 4 guldfoliefigurer. Tre av dessa påträffades i den södra väggens grund och den sista hittades nära ett stolphål. Två guldfoliefigurer hittades utanför huslämningarna men troligtvis kunde de ha kommit från hus I och hamnat där på grund av att fyndet förflyttades (Lamm 2004, Hansson 2012).

Husby, Glanshammar sn, Närke, 1997: 1 figurpar.

På grund av utbyggnaden av E18/E20 mellan Örebro och Arboga så inleddes 1997 en arkeologisk undersökning som gav omfattande resultat. Bebyggelsen som blev föremål för utgrävningen visade i tidigt skede att den var äldre än den medeltida byns. Härmed fann arkeologerna inslag av järn- och bronshantering samt hornhantverk. En ugn och två ässjor som dateras till yngre järnåldern var två av fynden som bäst representerade järnhanteringen. Bronshanteringen representerades genom de svårt skadade resterna av en kupolugn samt de två mindre groparna som innehöll sönderslagna gjutformar. (Ekman 1998, s. 62–65).

Den brutna guldfoliefiguren samt metallhanteringen och hornhantverk hittades inom ett område med tjocka kulturlager och en stor mängd rester av bebyggelse som troligen kom från stolphål och gropar. Området anses tills vidare vara från Vendeltiden (Ekman 1998).

Hög Edsten, Kville sn, Bohuslän, 1863: 3 mansfigurer

De samtida beskrivningarna berättar att år 1863 så påträffades tre guldfoliefigurer tillsammans med 14 andra guldföremål vid plöjning på en åker vid Hög-Edsten. Bland de andra guldföremålen fanns det bland annat en svärdfästesknappt med inlagda granater och guldamuletter. Guldfoliefigurerna är mycket ovanliga eftersom var och en var försedd med en ögla. Liknande guldfoliefigurer har påträffats i bland annat Sorte Muld, Bornholm. Guldföremålen som ansågs vara en nedlagd skatt som plöjts upp dateras till 400 och 500-talet (Andreasson 1995, s. 30–31, Lamm 2004, s. 57–58).

År 1895 hittades i Edsten en ansamling av vapen, främst svärd och lansspetsar, någonting som liknar offerdepositionen i Uppåkra. Även om ett stort område nära där guldföremålen påträffades har undersökts har man inte hittat spår av några bebyggelser (Andreasson 1995, Lamm 2004).

Ravlunda, Ravlunda sn, Skåne, slutet av 1700-talet: 3 mansfigurer

I närheten av Verkaåns mynning i Ravlunda socken fann lokalbefolkningen på 1780-talet fyra hängsmycken och tre guldfoliefigurer i sandstranden efter att en kraftig storm hade slagit till. Byborna döpte de små guldfoliefigurerna till "guldgubbar" men det var år 1791 när Nils Henric Sjöborg genom att ta lokalbefolkningens benämning i anspråk som termen blev allmänt känd. Det enda som idag finns kvar av fynden är en avteckning gjord av Sjöborg själv (Lamm 2004, s. 60–61).

Under de senaste åren har man genom genomförda observationer och ett antal fynd som har tillvaratagits kunnat få en inblick om platsens lokalisering samt datering. Dessutom har utgrävningen som utfördes år 1959 av Märta Strömberg kastat nytt ljus över platsen. Jan Peder Lamm påpekar i sin studie om guldfoliefigurer funna i Sverige att enligt arkeologen Charlotte Fabech ger alla dessa bevis en förståelse för att det i Ravlunda existerade ett centralplatskomplex som hade en viktig roll inom hela regionen (Lamm 2004).

Slöinge, Slöinge sn, Halland, 1992: 57 figurer (35 par, några ensamma figurer, både män och kvinnor) samt 28 fragment och 18 bitar ompräglad guldfolie.

Hösten 1991 fann en amatörarkeolog en guldfoliefigur i en lerig åker och därmed inleddes en undersökning som varade i flera år. Fältarbeten visade att vid Slöinge fanns spår av bebyggelse och förstörda gravar. Under 1994 och 1995 grävde arkeologerna ett 1000 kvadratmeter stort område. Genom en intensiv vattensållning hittades i ett relativt snävt område ett 20-tal hela och fragmenterade guldfoliefigurer i ploglagret. Dessutom visade det sig att det under ploglagret var stolphål och gropar bra bevarade. Sammanlagt dokumenterades nära 800 stycken mörkfärgningar som bestod av käpp- och stolphål, gropar och rännor. Bland alla spår så kunde det urskiljas tre husgrunder. Två av husen var väldigt lika, 8,5 meter breda och 30 meter långa. Vid ett av stolphålen från Hus III påträffade arkeologerna 35 hela och 13 fragment av guldfoliefigurer. Tillsammans med fyndet framkom också små guldfoliebitar, en rågranat, brända ben, en glaspärla samt skärvor och glasbägare. Fyndet låg i anslutning till det som ansågs en gång ha varit det största rummet i huset. Genom sållning av matjord och av de båda stolphålen A21785 och A19628 hittades 17 stycken guldfragment. Många av fragmenten var böjda och troligtvis så kunde skadorna åstadkommit på grund av plöjning, emellertid kan det också anses att dessa blev avsiktligt böjda (Victorin 2013, s. 27). Vid en av stolphålen påträffades senare flera träbitar och härmed påvisade den dendrokronologiska dateringen att hus III byggdes med stor sannolikhet någon gång kring år 710 (Lundqvist 1995, s. 15-17).

Svintuna, Bodaviken, Krokets sn, Östergötland, 1936: 1 figurpar

Under juni-juli månaderna 1936 undersökte Arthur Nordén ett antal gravar och husgrunder vid Bodaviken. Vid undersökningen av husgrunden D, den största byggnaden som troligen varit omkring 16 meter lång och 4 meter bred konstaterade Nordén att själva stengrunden hade lags med mycket omsorg. Sandjorden som täckte stengrunden var svartfärgad och visade sig vara blandad med brända ben. Längs den sydöstra stenfoten fann Nordén i stengrunden ett par halvmeterdjupa gropar som han tolkade kunde ha rört sig om stekgropar och eller gravar. Gropen konstaterades vara fylld med kol, kolsvärtad jord, brända ben och några bitar av en sönderslagen lerurna. Vid sållningen av spadtag som togs mellan två gropar och på 30 cm:s djup under grästorven hittades en guldfoliefigur som föreställer ett (figurpar).

Norden uteslöt att guldfoliefiguren hittades där en grav hade funnits och hävdade istället att den en gång hade avsiktligt nedlagts mellan husgrundens bottenstenar (Nordén 1938, s. 225–229).

Ulltuna, Bondkyrko sn, Uppland, 1901: 1 fragmenterat figurpar.

I hopp om att hitta nya båtgravar likt den berömda båtgraven som åren 1854-55 påträffades på gravfältet vid Vendels Kyrka och vid Tuna i Alsike så inledde Oscar Almgren våren 1900 en ny undersökning på detta gravfält. Härvid undersöktes tre högar som låg intill varandra i gravfältets sydvästra del. De första två gravarna visade sig vara två brandgravar från vikingatiden och fynden bestod i stort sätt av lerkärl, kambitar, pärlor, etc. Den tredje graven, en hög av 8-10 meter i diameter visade sig däremot vara en båtgrav. I graven fann man hela 925 nitar samt över 100 spikar som tillhörde fartyget. Dessutom påträffades ett järnbeslag bestående av bland annat 16 pilspetsar och fragment av smala flata järntenar (Almgren 1902, s. 147-158).

Guldfoliefiguren framkom på ett tidigt stadium när ett spadtag togs för att få reda på tjockleken av det mörka feta jordlagret. Guldfoliefiguren tidsbestämde med hjälp av båtgravens andra fynd till Vendeltiden (Almgren 1902).

Uppåkra, Uppåkra sn, Skåne, 1997-98, 2001-04: 113 figurer och 4 patriser; 1 kvinna, 6 figurpar, övriga mansfigurer.

Den arkeologiska undersökningen som inleddes 1996 hade som syfte i första hand att få en inblick över anläggningsformer inom olika delar av den stora boplatsen. Den mer omfattande utgrävningen startades tre år senare. De stora antal påträffade fynd visar att bebyggelsen kunde ha inletts omkring 100 evt och att platsen övergivits runt 1000 evt. Enligt Lars Larsson hade platsen åtminstone i en senare användningsfas en form av något slags stadsbildning (Larsson 2007, s. 165-169).

Den arkeologiska undersökningen har sedan 2001 varit inriktad på den centrala delen av boplatsen eftersom just där, har det genom systematiska borrhningar samt metalldetektorsökningar det största antal fynd påträffas. Efter att matjorden schaktades bort fann arkeologerna flera husgrunder som visade sig vara dåligt bevarade. Inom den södra delen av den avschaktade ytan påträffades däremot en husgrund som lätt kunde följas på grund av att golvet var guldfärgat och att den omgavs av väggrännor. Huset var 13 x 6.5 m stort och hade tre ingångar, två på den södra och en på den norra långsidan. Senare utgrävningar visade att huset hade byggts om flera gånger. Huset anses vara byggt omkring 200 evt och hade funnits kvar in på 800-talet. I fyllningen för stolphålen och väggrännorna fann arkeologerna hundratals exemplar av guldgubbar samt fragmentariska guldtenar och guldtrådar, glaspärlor, glasbägare, och dörringar av järn (Larsson 2007).

Västra Vång, Ronneby, Blekinge, 2013: 29 figurer.

Sedan 2004 har länsmuseum i Blekinge utfört flera exploateringsarkeologiska uppdrag i närheten av Västra Vång, Ronneby. Under senhösten 2012 föranleddes en kartering med georadar eftersom det uppe på kullen framkom spår av stengrunder. Våren 2013 undersökte arkeologer från Blekinge museum och Södertörns högskola med hjälp av studenter en yta om 150-200 m² på platsen. Genom sållning och vattensållning hittades bland annat 29 guldfoliefigurer, tre guldspiraler, en guldblek samt en och en kvarts silvermynt som anses nedlagts medvetet i en rituell boplats- eller gravmiljö. Några av föremålen påträffades in situ. Fyndkontexten är fortfarande oklar men enligt Björn Nilsson verkar figurerna vara koncentrerade till det som utifrån georadarundersökningar antagligen är en större raserad byggnad. Fynden kan dateras från början av vår tideräkning till tidig medeltid (Gustafson 2013, s. 9, Nilsson, muntligen 2013).

3.1.2 Norge

Gården Hov, Vindrom, Lillehammer komune, Oppland Fylke

Som en följd av ett vägbygge inför OS i Lillehammer så undersöktes år 1993 en järnåldersboplats på gården Hov i Vindrom. Undersökningsområdet var 15-20 meter brett. Under ett lager bestående av bland annat skörbränd sten, träkol och ben hittade arkeologer ett kulturlager där en stenrad som tolkades

kunde ha varit en husgrund urskiljdes. På husgrundens båda sidor sträckte sig ett lager med skörbränd sten och detta underströk därför tolkningen om en boplats. Mer än 60 olika lämningar framkom inom området. Med hjälp av de funna föremålen daterades husgrunden till 600-talet. Ett svärd, en scramasax hittades under lagret med skörbrand sten på husets golv. Fyndet kom som en överraskning eftersom svärd vanligen hittats i gravar. I samma område hittades dessutom järnföremål, bland annat, spikar, "kramper", en nagel med fastsittande "platta" och ett kisthandtag (Andreasson 1995, s. 25–27).

I husets södra ände hittades en gropliknande struktur. Gropen låg under ett tjockt träkolager. Under en sten som låg nere i gropen påträffades en och en halv guldfoliefigur. Guldfoliefiguren var vikt diagonalt med framsidan inåt (Andreasson 1995).

3.1.3 Danmark

Törning, Tulstrup Sn, Silkeborg Am, 1967: 1 kvinnofigur

År 1967 inlämnades i Silkeborg museum ett pärlhalsband som framkom under torvgrävning i en mosse som ligger nära Törning, 15 km sydost om Silkeborg. Halsbandet som bestod av 71 glaspärlor samt en guldfoliefigur som var ihoprullad till en cylinderformad pärla hittades tillsammans med en bronsspiral. Guldfoliefiguren som är större än de vanliga, 2,5 cm hög, samt pärlorna har daterats till 600–800-talet evt. (Andreasson 1995, s. 41–42, Hansson 2012, s. 32).

Sorte Muld, Ibsker sn, Bornholm, 1985-87, 1995: 2480 exemplar, främst ensamma mansfigurer, några figurpar och 12 djurfigurer.

Utgrävningar på Sorte Muld har genomförts sedan länge. Redan 1869 konstaterade t.ex. Emil Vedel att på den högt liggande terrängen fanns ett boplatsoområde med tjocka kulturlager. Under 1948-53 frilades flera hustomter från förromersk järnålder, ca 500 fvt till äldre germansk järnålder, ca 520 evt, vid utgrävningen ledd av Ole Kline-Jensen. De första fynden av guldfoliefigurer gjordes däremot i början av 1980-talet när några amatörarkeologer började rekognosera de boplatser som låg på den lägre nivån. 1985-87 frilades ca 600 m² mark på platsen där de första guldfoliefigurerna hittades. För att ingenting skulle missas vattensållade arkeologerna den leriga jorden och fann därmed ca 2300 guldfoliefigurer (Watt 2008, s. 17-20, Dos Santos 2010, s. 18).

4 Materialanalys

I det följande kapitlet sammanställer jag nödvändiga uppgifter om de ovan redogjorda platserna med syfte att underlätta besvarandet av min första frågeställning. Härmed fokuserar jag endast på fyndkontext. Förutom den skriftliga sammanfattningen använder jag mig av tabeller med avsikt att göra det lättare för den som tänker ta till sig ämnet.

4.1 Fyndkontexten

Hittills har guldfoliefigurer samt matriser/patriser hittats på 43 olika platser i Skandinavien. De största mängderna som dokumenterats har påträffats i husgrunder, mer specifikt i stolphål, väggrännor eller på golvet. Viktigt att komma ihåg vad det gäller fynd som sträcker sig sedan det första fyndet som gjordes år 1700 och 200 år framåt, är att informationen om fyndkontexten i de flesta fall är bristfällig. Däremot kan det konstateras angående de senaste hundra årens fynd, att kunskapen och dokumentationen om fyndkontexten har ökat samt förbättrats betydligt.

Många av de guldfoliefigurer som vi känner till idag har grävts fram de senaste 30 åren. Vissa fyndplatser antas komma att fortsätta undersökas de närmaste åren. Förhoppningsvis kommer nya iakttagelser inbringa en klarare uppfattning om platsen samt fyndomständigheterna.

Fredrik Hansson tar i sin masteruppsats upp problematiken som gömmer sig bakom vattensällningen. Det största problemet med vattensällning är att den exakta placeringen av fynden inte går att precisera (Hansson 2012, s. 35). Av egen erfarenhet kan jag bekräfta detta. Även om det är fråga om min första utgrävning i livet, att samma sak kan gälla när man sällar. Härmed kan jag konstatera att det är omöjligt att ange den exakta placeringen av många av de 29 guldfoliefigurer som påträffades i Västra Vång, Ronneby.

Tabell 1
Fyndkontexter i Sverige

	Vägg	Golv	Stolphål	Gravfynd	Lösfynd	Övrigt
Ravlunda					3	
Hög Edsten					3	
Ultuna				1		
Bolmsö				2		
Gullmarsberg					1	
Svintuna		1			1	
Helgö	11	9	2		4	
Eskilstuna					2	
Eketorp						15
Slöinge			57		4	24
Husby			1			
Uppåkra	55		66			2
Brahekyrkan				1		
Västra Vång						29
Totalt antal platser	2	2	4	3	7	4

Som vi ovan (tabell 1) kan se bland de hittills funna guldfoliefigurerna är att de flesta påträffas i stolphål. Däremot är dessa fynd i sin tur fördelade på fyra olika platser och därmed kan vi konstatera när det gäller den totala summan av fyndplatserna, sammanlagt 18 stycken, att dessa fyra platser representerar en minoritet. Samma gäller för guldfoliefigurer som har funnits nära väggar eftersom dessa bara hittats på två platser. Vad gäller antalet guldfoliefigurer, med de senaste fynden gjorda i Västra Vång, Blekinge, kan vi konstatera att guldfoliefigurerna som har påträffats i Eketorp och Västra Vång och som hamnat i spalten övrigt är idag fler än de som hittats nära väggar. I förhållande till de mängder guldfoliefigurer hittade i stolphål minskar också skillnaderna avsevärt.

Med avseende på guldfoliefiguren hittad i Husby, Glanshammar Sn, och som hävdas komma från ett stolphål, borde beaktas att den påträffades inom ett område med stora mängder rester av bebyggelse som sägs troligen komma från stolphål och gropar (Ekman 1998, s. 62–65).

De 26 guldfoliefigurerna från Helgö hävdas ha påträffats i tre olika fyndsammanhang, stolphål, vägg, och golv. Fyra har hamnat i spalten lösfynd. Fredrik Hansson skriver i sin masteruppsats att en av guldfoliefigurerna som påträffades i närheten av ett stolphål har tillskrivits vara en sådan (Hansson 2012, s. 22). I sin c-uppsats skriver Anna Andreasson att 18 guldgubbar hittades centralt inom husgrund IA, kring de två stolphålen 47 och 48. Två guldfoliefigurer påträffades inuti stolphål 48 (Andreasson 1995, s. 92). Vad det gäller fyndkontexten hamnar Helgös guldfoliefigurer enligt Anna Andreasson i spalten husgrund; i och kring stolphål (Andreasson 1995, s. 42).

Som jag tidigare har nämnt så påträffades år 1863 tre guldfoliefigurer på en åker vid Hög-Edsten. År 1895 hittades i Edsten dessutom en ansamling av vapen som liknar offerdepositionen i Uppåkra. Trots att ett stort område nära där guldföremålen påträffades har undersökts har man däremot inte hittat spår av några bebyggelser (Andreasson 1995, s. 30–31, Lamm 2004, s. 57–58).

I Svintuna, Bodaviken, Krokets sn påträffades en guldfoliefigur i en husgrund. I tabellen ser man att denna guldfoliefigur hamnat i spalten lösfynd. Guldfoliefiguren framkom vid sällningen av spadatag som togs mellan två gropar som påträffades i husgrunden. Jag vill påpeka att jag väljer att placera den i spalten lösfynd på grund av att Arthur Nordén tolkade dessa halvmeterdjupa gropar som att det rörde sig om steggropar eller gravar, trots att han tydligt utslöt att guldfoliefiguren hittades där en grav hade funnits (Nordén 1938, s. 225–229). Detta är därför ett sätt att belysa en ny iakttagelse vad det gäller guldfoliefigurernas fyndkontext.

Guldfoliefiguren som år 1901 hittades av Oscar Almgren i Ulltuna, Bondkyrko sn, Uppland, gjorde så på ett tidigt stadium när ett spadatag togs för att få reda på tjockleken av det mörka feta jordlagret. Det får mig att fundera på om Almgren tolkade att båtgraven kunde ha täckts av jord som kanske har kommit från en boplats.

I Bolmsö, Håringe, Bolmsö sn, Småland fann F.I. E. Enestrom i en höggrav, spridd över nästan hela gravens botten brända ben samt bland annat två guldfoliefigurer. Guldfoliefigurerna hade inte några brandskador jämfört med vad resten av de påträffade föremålen visade och detta tyder därför på att dessa kunde ha lagts ner i brandgraven i efterhand. Att man gjort några få fynd av guldgubbar i gravar säger enligt Catarina Dos Santos inget om att de skulle ha en bestämd betydelse. Hon hävdar snarare att de kunde ha följt med den döde av en händelse, antagligen hade personen en guldfoliefigur med sig i en ficka eller i bältet, och råkade följa med i graven (Dos Santos 2010, s. 28). Guldfoliefigurerna från Bolmsö verkar inte härmed överensstämma med Dos Santos tolkning eftersom dessa inte visade sig ha några brandskador. Att brandskadade föremål påträffades blandade med icke brandskadade föremål talar emot att graven kunde ha täckts med jord som antagligen kom från en boplats. Båda guldfoliefigurerna som hade kanterna vikta och därför anses kunde ha varit försedda med en platta kunde därför enligt mig

nedlagts efter, som en avslutning av ritualen.

En guldfoliefigur påträffades i Brahekyrkan, Visingö, Småland. Den framkom i samband med framrensningen av en av de tiotal gravar från medeltiden som hittades under korgolvet. Som jag tidigare har sagt visade materialet dateringsmässigt röra sig om material från en eller flera yngre järnåldersgravar och detta bekräftar därför att det kunde ha funnits aktiviteter innan kyrkan byggdes (Jansson 2003, s. 83–91). Trots detta, kan vi enligt mig inte vara säkra på att guldfoliefiguren nedlagts i en yngre järnåldersgrav. Att den istället kunde nedlagts senare i en medeltidgrav gör att den enligt mig blir mer svårdefinierad ur ett arkeologiskt perspektiv vad det gäller guldfoliefigurer.

4.2 Guldfoliefigurernas beskaffenhet

Generellt sätt förefaller det att i de olika arkeologiska artiklarna samt rapporter inte tilläggs mycket information om det ursprungliga tillstånd guldfoliefigurerna har hittats. Det kan möjligen bero på att man inte är säker på om de skadats vid den arkeologiska undersökningen eller vid nedläggningen. I några av fyndplatserna som jag tidigare har redogjort för finner man däremot information om guldfoliefigurer samt i ett av fallen om patriser i det skick som de har hittats. Detta är platserna:

Husby, Glanshammar Sn, Sverige: En bruten guldfoliefigur påträffades inom ett område med tjocka kulturlager.



Fig. 4. Guldfoliefiguren från Husby, Glanshammar Sn. (Ekman 1998, s. 63).

Uppåkra, Uppåkra Sn, Skåne, Sverige: En hoprullad guldfoliefigur hittades i huset kallad 24 norra väggränna (Hansson 2012, s. 4). Denna guldfoliefigur finner jag vara mycket intressant för min frågeställning med tanke på att direkt efter att den hittades så vecklade grävledaren ut den. Jag tar därför i ett senare kapitel upp detta fynd och tittar närmare på det eftersom några av de tolkningar som Hansson gjort om denna guldfoliefigur kan sammankopplas med mina egna.

Västra Vång, Ronneby, Blekinge, Sverige: Bland de 29 guldfoliefigurer som hittades på platsen var en guldfoliefigur som föreställer en kvinna vikt på mitten. Många av guldfoliefigurerna var mycket böjda (Nilsson, muntligen 2013). Enligt Mikael Henriksson anser Margrethe Watt som har analyserat guldfoliefigurerna funna i Västra Vång, att denna guldfoliefigur inte var avsiktligt vikt (Henriksson, muntligen 2013).



Fig. 5. Vikt guldfoliefigur påträffad i Västra Vång (Foto: Aritz Soloeta).

Slöinge, Slöinge sn, Halland, Sverige: Sammanlagt 28 fragment av guldfoliefigurer hittades i både stolphål och ploglager. Julia Victorin påminner oss i sin Masteruppsats om att många av dessa kan tolkas kunde ha böjts avsiktligt (Victorin 2013, s. 27).

Gården Hov, Norge: Under en sten som låg nere i en grop påträffades en och en halvguldfoliefigur. Hela guldfoliefiguren var vikt diagonalt med framsidan inåt (Andreasson 1995, s. 27).



Fig. 6. Guldfoliefigur vikt diagonalt påträffad i Gården Hov (Andreasson 1995, s. 27).

Törring, Tulstrup Sn, Danmark: Ett pärlhalsband hittades i en mosse med en guldfoliefigur som var ihoprullad till en cylinderformad pärla.

Tottegård, Själland, Danmark: Avklippta silverstycken av arabiska silvermynt och 6 guldfoliefigurer som var skadade på grund av jordbruksredskap.

Sorte Muld, Ibsker sn, Bornholm, Danmark: En betydande del av de funna guldfoliefigurerna var ihopknycklade, i några fall upp till tre stycken tillsammans. En av guldfoliefigurerna, den som kallas "krigaren" anses hade tagits sönder avsiktligen. Några av de sammanrullade bitarna hittades på olika platser på utgrävningsområdet (Andreasson 1995, s. 25).

Jag har observerat att det i många fall tycks som att guldfoliefigurerna som hittats på olika platser någon gång vecklats ut. Illustrationerna som förekommer i vetenskapliga tidskrifter bekräftar detta. Ett tydligt exempel finner man i artikeln (Figural gold foils found in Sweden) skriven av Jan Peder Lamm. På de allra flesta bilderna som finns i den, ser guldfoliefigurerna utslätade ut. Här pratar vi om alla

guldfoliefigurer som har grävts fram i Helgö, Gullmarsberg, Hög Edsten, Husby, Bolmsö, Brahekyrkan, Eskilstuna, Ultuna, Eketorp, Svintuna, samt 35 figurer från Slöinge och 3 till som anses kan komma från Ravlunda (Lamm 2004, s. 78–104).

Direkt information som bekräftar att guldfoliefigurerna har vecklats ut finner man bara i två fall. Som jag tidigare har nämnt så vecklade grävledaren ut en guldfoliefigur som Fredrik Hansson fann i Uppåkra hösten 2010. Pärlhalsbandet som hittades i en mosse och som var ihoprullat till en cylinderformad pärla rullades senare också ut (Hansson 2012, s. 32). Mikael Henriksson bekräftar att alla guldfoliefigurer funna i Västra Vång har slätats ut för att analyseras närmare (Henriksson, muntligen 2013).



Fig. 7. Bild på guldfoliefigurerna funna i Västra Vång, Ronneby (Foto: TV4, Nyheterna, Blekinge).

5 Nya möjliga tolkningar

Detta kapitel är en följd av diskussionen som behandlats i det föregående kapitlet. Jag ämnar diskutera några nödvändiga iakttagelser med syfte att förstärka svaret på mina två sista frågeställningar. Med min analys vill jag lyfta fram några anmärkningsvärda detaljer som jag tycker kan leda till att nya tolkningar om guldfoliefigurernas användning kan anses vara giltiga.

Detta kapitel är indelat i fem avsnitt. Det första avsnittet består av en kort redogörelse om det historiska perspektivet vad det gäller rummet för religiösa handlingar. I de följande två avsnitten ger jag en översikt för begreppen offer och ritual. Detta eftersom för att det i enighet med vad Åsa Berggren påminner oss om, så är det så att om våtmarksdeponeringarna samt byggnadsdeponeringarna tolkats måste även de arkeologiska kategorierna tolkas (Berggren 2010, s. 44). I följande avsnitt redogör jag för de kriterier som ett byggnadsoffer anses måste bestå av. I sista avsnittet ställer jag samman några av guldfoliefigurerna samt deras fyndkontext som jag tidigare har diskuterat utifrån Fredrik Hanssons diskussion om fyndens (från hus 24) eventuella ceremoniella och rituella funktioner.

5.1 Religion i tid och rum

Sedan yngre stenåldern har olika föremål avsiktligt tagits sönder och hamnat på olika platser i marken beroende på handlingens art. Antalet offerplatser och kultplatser där bland annat människor och djurben samt stora mängder förstörda vapen samt hoprullade ädelmetaller har framkommit är många.

Utanför den plats som vi idag anser att Uppåkra kultplats låg på, har till exempel ett stort antal förstörda vapen hittats. Liknande deponeringar har bland annat framkommit på mossar såsom i Illerup, Danmark och under vatten såsom i Finnestorp i Västergötland och Skedemosse på Öland (Larsson 2007, s. 170).

Enligt Åsa Berggren har deponeringarna samt innebörden för dessa ändrats under tiden och man kan därför ställa sig frågan om det överhuvudtaget är intressant att koppla samman, eller i fallet med vattendepoeringarna, uppfatta de som separata företeelser där det gemensamma, vattnet, ligger på ett så generellt plan att det inte är betydelsefullt. Hon hävdar därefter att det är just miljön föremålen läggs ner i som säger oss någonting och dessa bör därför betraktas som något väsentligt. (Berggren 2010, s. 20).

Med hjälp av arkeologiska fynd kan det konstateras att de traditionella platserna i Skandinavien för att utföra storskaliga riter var våtmarker, mossar och sjöar. Man har dessutom med hjälp av moderna forskningsstudier bevisat att nedläggningarna skedde med mycket långa mellanrum och att dessa var förhållandevis omfattande (Monikander 2010, s. 7-8). Anna Monikander skriver i sin doktorsavhandling att det enligt Charlotte Fabech så var offerandet av militärutrustning och människor kollektiva, medan offerandet av djur, keramik, trädstatyer och små föremål kunde anses vara mer individuella. Enligt Fabech utvecklades dessutom den individuella kulten senare till att bara omfatta föremål av ädelmetall, och slutligen ändrades offerplatsen och förlades till kristna kyrkor (Monikander 2010, s. 8). Charlotte Fabech delar i sitt arbete offerfynd från våtområden i tre olika grupper:

- **Fruktbarhetsoffer:**
Fynden representerar både kollektiva och individuella offer som förknippas med fruktbarhet, sådd, födsel, sjukdom, framtid, äktenskap m.m.
Föremål som oftast påträffas i till exempel mossar och som uttrycker dessa handlingar är lerkärl med föda, offerade djur, smycken av guld, brons, glas och ben. Fynden uppträder i hela det nordiska området och sträcker sig i tid från stenåldern till folkvandringstid.

- Människooffer:
Dessa offeringar tolkas representera kollektiva offerhandlingar och uppträder i största delen av Skandinavien under en period som sträcker sig mellan slutet av bronsåldern och början av den romerska järnåldern.
- Krigsbytesoffer:
Fynden består i stort sätt av vapen, personliga kläder, verktyg samt textilier som en gång nedlades i sjöar och mossar. Dessa är typiska för järnåldern (Fabech 2001, s. 284).

Enligt Anders Andrén så ändrades offerriterna som en konsekvens av kontakterna med romarriket. Faktum är att nedläggningarna i våtmarker blev mycket mer ovanliga efter omkring år 450 evt. Depositionerna förekommer fram till 1000-talet men till skillnad mot de tidigare, så är vapenoffren mer sällsynta. Istället deponeras föremål av mer privat karaktär (Andrén 2006, s. 42).

Sammanfattningsvis konstaterar Charlotte Fabech i sitt arbete om offerfynd att våtområdenas tusenåriga funktion upphörde i slutet av folkvandringstiden. Guldrakteatrarna som uppträder på både våtmark och torra land och som kan förknippas med bebyggelser är dessutom enligt Fabech ett tydligt exempel på att det under denna period var ett nytt religiöst uttryck som togs i anspråk (Fabech 2001, s. 300).

Under perioden som sträcker sig mellan 500–1000-talet omorganiseras den politiska makten. Den nya aristokratin, möjligtvis under inflytande från de redan kristnade områdena utövar sin maktposition genom att flytta religionsutövandet från den allmänna mossen till storgården (Falk 2008, s. 62–63). Vissa arkeologer ifrågasätter däremot denna tolkning. Monikander berättar till exempel om för oss att det enligt arkeologen Lotte Hedeager så påminner de vikingatida depositionerna om de folkvandringstida depositionerna, eftersom dessa sker framförallt på platser som anses vara marginella. Härmed sker denna förflyttning snarare på 1000-talet evt. (Monikander 2010, s. 8). Monikander fortsätter med att påpeka att genom att ha räknat vikingatida guldfynd framkomna i vatten på olika platser i Skandinavien och Tyskland, så har Birgitta Hårdh konstaterat att “under vikingatid är guld vanligare i fynd med anknytning till vatten”(Monikander 2010, s. 9).

5.2 Offerbegreppets ställning idag

Enligt Charlotte Fabech så gestaltar de offerade föremålen en direkt handling mellan givare och mottagare, mellan människa och gud. Härmed utgör dessa föremål den viktigaste ledtråden för att undersöka religiösa uttryck, och i andra hand samfundens ideal (Fabech 2000, s. 284).

Som jag tidigare har nämnt påminner Åsa Berggren oss däremot att “för att förstå hur våtmarksdeponeringarna tolkats så måste de arkeologiska kategorierna tolkas”(Berggren 2010, s. 44) Både hon och Anna-Britt Falk som analyserat själva begreppet i sina respektive arbeten, fördjupar sig i ämnet genom att först poängtera att begreppet i sig betecknas på svenska endast med ett ord medan det på engelska delas upp i två begrepp, *sacrifice* och *offering* (Berggren 2010, s. 45, Falk 2008, s. 39). Ordet *sacrifice* kommer från det latinska, *sacer* (helig) och *facere* (att göra) och det tolkas såsom “att göra helig” medan orden *offering* som kommer från det latinska ordet *offerera* (att erbjuda) betyder “att ge någonting”(Berggren 2010, s. 45–46).

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att som Berggren nämner är att det offerade i *sacrifice* måste vara något som lever, t.ex. en människa, medan det offerade i en *offering* kan vara ett föremål (Berggren 2010, s. 45).

Enligt Anna-Britt Falk färdigställde antropologerna Henri Hubert och Marcel Mauss åtskillnaden av begreppet i slutet av 1800-talet. Enligt dem förändrade *sacrifice* offrandets natur eftersom genom att dödas så gjordes dessa offer heliga. *Offering* å andra sidan bevarar sin ursprungliga karaktär det så att säga förändrar inte det offerades natur. (Falk 2008, s. 39). Berggren hävdar att det stora inflytande på begreppet *sacrifice* som Hubert och Mauss har haft har resulterat i att begreppet tar för givet en distinktion mellan sakralt och profant och detta anser hon kan därför kritiseras. Det positiva med det svenska offerbegreppet menar hon är därför att det kan få en bredare definition som hjälper till att undvika sådana distinktioner (Berggren 2010, s. 47).

Enligt Anna-Britt Falk så har offer inom arkeologin varit en operativ term för att skilja på rituella depositioner från vardagliga depositioner (Falk 2008, s. 40). Vad det gäller fynd som framkommit i byggnader har tolkningarna som gjorts under 1900-talet av dessa depositioner sett annorlunda ut. Otto Rydbeck delade till exempel in arkeologiska fynd i tre grupper: boplatsfynd, gravfynd och votivfynd (Falk 2008, s. 41, Berggren 2010, s. 64–65). Boplatsfynd och gravfynd definierades enligt honom utifrån sin fyndort medan med votivfynd ansåg han att föremålen offerades till en högre makt och att två gudar dyrkades parallellt, en krigsgud och en fruktbarhetsgud.

Falk påminner oss att kategorierna boplatsfynd, gravfynd och votivfynd har haft ett starkt genombrott inom arkeologin och att olyckligtvis har klassificeringen mellan boplatsfynd och gravfynd haft ett dåligt resultat. Allt detta på grund av att dessa benämningar skildras utifrån ett rumsligt perspektiv (Falk 2008, s. 41). Härmed kan det konstateras att medan rituella tolkningar förknippas med gravmaterial, så har boplastmaterial fått främst funktionella tolkningar och offertolkningen i denna kontext har därför brist på funktionella förklaringar.

En viktig person enligt Falk för svensk arkeologisk forskning om offer är Berta Stjernquist som främst arbetade med material från offerkällor. Enligt Falk inrymmer Stjernquist syn på offer "både kommunikation genom kommunionsoffer (heliggörande offer) och gåvogivande". Vad det gäller det arkeologiska materialet kan detta förklaras enkelt; medan föremålen svarar för gåvorna, så svarar djurbenen för matoffer (Falk 2008, s. 42).

Åsa Berggren påpekar att enligt Per Karsten så är det fyndplatsen och fyndomständigheterna som ska tala om för oss om ett föremål ska tolkas som ett offer. Enligt honom kan därmed fynd som t.ex. framkommit i våtmarker, vid stora stenar eller andra speciella omständigheter tolkas som offer (Berggren 2010, s. 73).

5.3 Ritualbegreppet

Ritualbegreppet är enligt Åsa Berggren skapat i samma forskningstraditioner och i stort sätt av samma personer, som offerbegreppet. Ritual fortsätter Berggren har setts som en form av kulturell kommunikation, tack vare att den ofta förbinds med sättet att betrakta social organisation och samhälle (Berggren 2010, s. 99).

Berggren hävdar att Catherine Bell som är en av de ledande forskarna inom den praxisteoretiska ritualforskningen och som år 1992 gav ut boken *Ritual theory, ritual practice* är kritisk mot hur ritual definieras eftersom för att en handling ska anses vara en ritual, ska denna uppfylla några kriterier, bland annat att den repeteras ett antal gånger, och att den är beständig, antingen till formen, tidpunkten, eller platsen (Berggren 2010, s. 99). Anna-Britt Falk påpekar att enligt Bell, så är det stora problemet med begreppet ritual att "det har blivit ett objekt att studera och ett analytiskt verktyg för att studera" (Falk 2008, s. 50).

Bell hävdar Falk anser att ritualen kan tyckas vara en maktfaktor eftersom en ritualiserad handling får en speciell position om man jämför med vardagliga handlingar. Falk påstår senare att enligt Bell så är däremot en ritualiserad handling inte effektiv som en tvungen maktfaktor, utan snarare är ett verktyg för att skapa maktrelationer. Enligt Falk så skapar ritualen sociala hierarkier genom att människor accepterar samt medverkar i dessa (Falk 2008, s. 51–52).

Falk talar om för oss att enligt Anne Carlie så urskiljer man en rituell lämning genom att det påträffade föremålen uppfyller dessa fyra kriterier:

- Genom sin karaktär(material/typ/ålder/symbolik) utmärka sig i förhållande till den allmänna fyndbilden i huset,
- Uppvisa spår av rituell behandling, t.ex. bränning, krossning eller ett särskilt deponeringssätt,
- Ha en speciell placering i huset, t.ex. vid härden, vid ingångar eller i hörnlaggen,
- Ha påträffats i en sluten arkeologisk kontext, som inte varit tillgänglig efter husets byggnation alternativt att föremålets typ eller kombination tyder på en avsiktlig deposition (Falk 2008, s. 36)

Vad det gäller guldfoliefigurerna kan man enligt mig bekräfta att dessa utfyller dessa uppställda kriterier.

5.4 Ceremoniella byggnadsoffer

I sin masteruppsats hävdar Fredrik Hansson att diskussionen kring guldfoliefigurernas funktioner i stort sätt handlat om de nedlagts avsiktligt och om de kan betraktas som offer. Som jag tidigare har sagt bekräftar därför detta enligt mig och som Hansson tydligt ger uttryck åt, att begreppet offer kan vara problematiskt och att vissa kriterier därför måste ställas upp för att föra fram klarhet i själva offerbegreppet (Hansson 2012, s. 13).

Vad det gäller diskussionen för byggnadsoffer så har det varit två variabler i fokus. Den första har varit föremålen i sig och hur den skiljer sig från övriga föremål i materialet och den andra den konkreta positionen i byggnaden (Falk 2008, s. 34).

Den första arkeologiska studie som utgick från fenomenet byggnadsoffer kom i mitten av 80-talet. Det var Ole Harcks och Torsten Capelle som presenterade två separata arbeten där kriterier för identifikation av byggnadsoffer utarbetades. Genom att studera material från Danmark, Holland, och Nordtyskland diskuterade Harcks bland annat kända husoffer tillsammans med andra offerfynd. Capelle accentuerade å andra sidan genom att analysera material från Nordtyskland, Nederländerna, England, Danmark och Sverige att för att urskilja rituella nedläggningar från profana så måste det framläggas vissa kriterier (Falk 2008, s. 18–19).

Enligt Fredrik Hansson uppfattade Capelle ett byggnadsoffer som “en nedläggning eller deponering som tillkommit i samband med byggnadens iordningställande och är ett engångsoffer“. Byggnadsoffer kan man härmed skilja ut utifrån följande kriterier:

- Påträffats i ett exponerat läge som under en härd, tröskel eller i anslutning till väggar.
- Likartade nedläggningsplaceringar i hus från olika boplatser.
- Har deponerats före eller under själva konstruerandet av byggnaden (Hansson 2012, s. 13).

Anna-Britt Falk påpekar däremot att på grund av bevaringsgraden för det medeltida materialet så kan det i många fall vara svårt att urskilja vad som har deponerats i primärfyllning respektive

sekundärfyllning. Hon påpekar dessutom att det är sällan möjligt att avgöra i vilken fas av en stolphålscykel som depositionen realiserats (Falk 2008, s. 31).

5.5 Fynd från hus 24, Uppåkra

Hösten år 2010 hittade Fredrik Hansson en guldfoliefigur med resultatet att han senare skrev sin masteruppsats där han bland annat presenterade en egen tolkning av användningen av denna guldfoliefigur. För att bättre nå detta mål skaffade han en egen definition för begreppet enskilt offer. Enligt hans definition för begreppet enskilt offer är:

- Representerar en grupp eller enskild person
- Kan representera rituella handlingar i byggnadskontexten som inte inträffat i samband med uppförande, rivning, eller övergivelse.
- Det enskilda offret berör främst händelser eller viktiga tillfällen såsom bröllop, dödsfall och maktskiften (Hansson 2012, s. 40).

Hansson hävdar senare att byggnadsoffren i stolphål inte borde sammanblandas med enstaka figurer som påträffas i väggkontexter. Allt detta på grund av att nedläggningar som påträffas i väggkontext representeras av enstaka figurer och för att dessa nedläggningar inte har kunnat relateras till takbärande konstruktioner såsom stolphål. Därför ska enligt honom de inte kopplas samman med uppförandet eller med ombyggnation av huset utan till huset i sig. Dessutom påstår han att även om de ceremonier som utförs tillsammans med byggnadsoffren, kan ha stora likheter med ritualen kring enskilda offer, avser han med begreppet ritual en privat handling med en ensamt medverkande aktör (Hansson 2012, s. 41).

Enligt Anne Monikander så skiljer Per Karsten i sin genomgång av föremål deponerade under neolitikum på enstaka deponerade föremål och flera föremål som deponerats tillsammans. Det som Karsten benämner i sådana fall som enkeloffer och samlingsoffer kallar Monikander å andra sidan dessa deponeringar som enskilda eller tillsammans (Monikander 2010, s. 20).

6 Slutdiskussion

Att guldfoliefigurerna är ömtåliga det är uppenbart. Deras storlek och tyngd uppvisar inte något annat. Dessa är så små att de dessutom är svåra att finna in situ. Det största antalet av de hittills funna guldfoliefigurerna har påträffats via både sällning, och vattensällning. Härmed kan vi konstatera att den exakta placeringen av dessa ofta kan vara svår att precisera. Jag kan genom min egen erfarenhet bekräfta att för att man ska kunna ange den exakta placeringen av guldfoliefigurer måste platsen där dessa har påträffats undersökas väldigt noga.

Många av de platser där guldfoliefigurer har påträffats har enligt min mening inte grävts klart. I Västra Vång, Blekinge till exempel undersökte vi en yta om 150-200 m². Enligt Björn Nilsson, en av grävledarna från Västra Vång, kan man hittills inte säga mycket om läget i förhållande till andra strukturer och lämningar eftersom det vid första grävningen endast rensades matjord. Däremot verkar figurerna vara koncentrerade till det som utifrån georadarundersökningar antagligen är en större raserad byggnad (Nilsson, muntligen 2013).

Slöinge, Uppåkra, och Helgö är det så kallade tre bebyggelsekomplexen som har undersökts i olika omgångar och dokumentationen om fyndkontexten är omfattande. Dessa är dessutom de enda tre platser i Sverige där guldfoliefigurer har påträffats nära väggar och i stolphål och står för de största antalen guldfoliefigurer i landet.

Den brutna guldfoliefiguren från Husby hittades bland en stor mängd rester av bebyggelse som tolkades komma från stolphål och gropar (Ekman 1998, s. 62–65). Guldfoliefiguren kan som jag tidigare förklarat enligt mig lika väl anses ha påträffats i husgrunden. I två fall finner vi att även om guldfoliefigurerna har hamnat i spalten golv och övrigt, så kan tolkningarna som gjorts om dessa fyndkontexter göra att dessa kunde ha hamnat i spalten stolphål.

De 15 guldfoliefigurerna funna i Eketorp och som låg kring en rektangulär konstruktion av kalkstenshällar tolkade Mårten Stenberger som att det kunde ha handlat om ett stolphål (Mårten 1968, s. 254–264).

Guldfoliefiguren från Svintuna som hittades 1936 tolkades handla om att den kunde ha nedlagts avsiktligt i husgrunden och inte i något stolphål (Nordén 1938, s. 225–229). Att den hamnat i spalten lösfynd beror som jag tidigare har påpekat på att Arthur Nordén tolkade ett par halvmeterdjupa gropar funna i husgrunden som om det kunde ha rört sig om steggropar eller gravar.

Oavsett om vissa tolkningar som gjorts och görs om guldfoliefigurernas fyndkontext (golv, stolphål, vägg) kan anses vara otydliga kan jag inte se annat än att materialet klart visar att figurerna i majoriteten av fallen klart har ett samband med hus. Dessutom finner vi i två av de tre fallen där guldfoliefigurer har påträffats i gravar, (Ulltuna, Bondkyrko sn, samt Brahekyrkan, Visingö) upplysningar som uppvisar att jorden som användes för att täcka dessa kunde ha kommit från en boplatz som kunde ha legat i närheten.

En av de upplysningar som saknas vad det gäller guldfoliefigurer är beskrivningar om det ursprungliga tillståndet i vilket de har hittats. Även om dokumentationen de senaste åren om fyndkontexten förbättrats betydligt så är rapporter eller artiklar där det överhuvudtaget anges information om dessa iakttagelser få.

Via de hundratals illustrationer som man finner i dessa får man dessutom känslan av att trenden av att släta ut guldfoliefigurerna är stor. Däremot är beskrivningarna som sammanställs i några av dessa få rapporter eller artiklar så uppenbara att vi enligt mig borde ta mer hänsyn till dem. Ett aktuellt exempel

som bekräftar detta finner vi i Fredrik Hanssons masteruppsats (Hansson 2012, s. 4). Att en hoprullad guldfoliefigur påträffad nära en vägg år 2010 på den hittills största fyndplatsen vad gäller guldgubbar i Sverige som Hansson tydligt berättar, vecklades ut på plats av grävledaren tolkar jag som att man inte ännu reflekterar över sådana viktiga iakttagelser.

Bland alla fyndplatser som jag tidigare har behandlat finner vi åtminstone 2 stycken där vi kan vara säkra på att guldfoliefigurer blev sönderslagna och hopknycklade, (Sorte Muld) och ihoprullade (Törning, Tulstrup Sn) (Andreasson 1995, s. 25, 41–42, Hansson 2012, s. 32). Om den brutna guldfoliefiguren hittad i Husby har jag inte funnit någon reflektion om den kunde ha tagits sönder innan den las i jord eller ej. En av guldfoliefigurerna som påträffades i Västra Vång var vikt på mitten och den som hittades i Gården Hov vikt diagonalt. Dessa kunde naturligtvis vikts när de legat i jord, eller lika väl när de grävdes fram, men faktum är att de är perfekt vikta och därför tolkar jag det som att de blev avsiktligt vikta innan de lades i jorden.

Sist finner vi den hoprullade guldfoliefiguren påträffad i Uppåkra, mer exakt i hus 24. Det mest intressanta med detta fynd är att Fredrik Hansson i sin masteruppsats framlägger en tolkning om dess användning som jag har tagit i anspråk för att besvara mina egna frågeställningar .

Att vissa guldfoliefigurer påträffats ensamma i en definierad fyndkontext tolkar Hansson som ett enskilt offer (Hansson 2012, s. 40). En av de likheterna som finns med guldfoliefiguren hittad av Hansson, och de som hittades i Husby och Gården Hov är att de låg ensamma (i Gården Hov hittades tillsammans med den vikta guldfoliefiguren en halv figur). Den ena påträffades nära en vägg, den andra nere i en grop som låg under ett tjockt träkolslager (Andreasson 1995, s. 27). Och den tredje hittades bland en stor mängd rester av bebyggelse som kunde ha kommit från stolphål och gropar. Som jag tidigare nämnt är det svårt att bekräfta om det kunde ha handlat om ett stolphål. I så fall hade vissa tolkningar framlagda av Hansson i dessa två fallen inte överensstämt. Eftersom det i motsats med hans definition för begreppet enskilt offer, skulle dessa två guldfoliefigurer ha representerat en handling som inträffat i samband med uppförande, rivning eller övergivelse. Märkligt nog är alla dessa guldfoliefigurer, antingen vikta, hoprullade, eller sönderslagna. Vi kan i och med detta tillägga till Hanssons definition att guldfoliefigurer som används för enskilda offer manipulerats innan de hamnar i jorden.

En av de motsägelser som vi kan finna när vi analyserar den söndertagna (krigare) och de hopknycklade guldfoliefigurerna från Sorte Muld och den vikta guldfoliefiguren från Västra Vång med de ovan nämnda guldfoliefigurerna är att de påträffades tillsammans med många andra. Att dessa nerlades samtidigt med andra är enligt mig omöjligt att bevisa eftersom just på dessa platser, (Sorte Muld och Västra Vång) är fyndkontexten oklar. Detta är å andra sidan ett bevis på att guldfoliefigurer utsatta för yttre påverkan ej bara kan tolkas ha ingått i ett enskilt offer.

För att min hypotes vad det gäller guldfoliefigurer som enligt mig kunde ha blivit avsiktligt vikta, hoprullade, böjda, klippta i bitar eller hopknycklade, skall anses vara trovärdigt, måste vi enligt mig titta noggrant på begreppet ritual och dess innebörd. Det förefaller som att även om många av fyndomständigheterna som vi känner till idag vad det gäller guldfoliefigurer är oklara, så uppfyller många av dessa fynd kriterierna för att de ska kunna anses vara byggnadsoffer.

Jag har i avsnittet ritualbegrepp nämnt att Anna-Britt Falk påstår att det enligt Anne Carlie krävs ett uppfyllande av fyra kriterier för att föremålen ska kunna urskiljas som en rituell lämning (Falk 2008, s. 36). Härmed kan vi bekräfta att guldfoliefigurerna som inramas av min hypotes uppfyller alla dessa fyra kriterier. Utifrån min hypotes som är att guldfoliefigurerna blivit utsatta för yttre påverkan, och att detta varit avsiktligt, så kommer jag fram till slutsatsen att detta var på grund av att dessa var huvudföremålen för en rituell handling, oavsett handlingen utfördes av en grupp eller enskild person.

Att utifrån ett arkeologiskt material avgöra aktörens intentioner är som Anna-Britt Falk påminner oss omöjligt att avgöra, vi kan däremot glädja oss med att handlingen identifierats och dokumenterats (Falk 2008, s. 56).

I kapitlet "Materialanalys" har jag redogjort för platser där upphittade guldfoliefigurer urskiljer sig från andra fynd på grund av deras egenskaper. I Hög Edsten, Kville Sn, Bohuslän påträffades till exempel tre guldfoliefigurer som var och en var försedda med en ögla (Lamm 2004, s. 57–58). Liknande guldfoliefigurer har påträffas i Sorte Muld, Bornholm. I Bolmsö, Håringe, Bolmsö Sn påträffades två guldfoliefigurer med vikta kanter och dessa anses därför ha varit försedda med en platta. Fredrik Hansson berättar för oss att det i Roskilde, Själland hittades en guldfoliefigur 1942 med ett hänge i ovankant. I Norre Hvam, Jylland hittades en utklippt figur i profil med ett hål igenom huvudet, som anses vara avsett för ett snöre (Hansson 2012, s. 30). Detta betraktar jag som ett tydligt exempel på att guldfoliefigurerna i många fall individualiserades.

7 Sammanfattning

Min undersökning visar att guldfoliefigurer har oftast påträffats i anknytning till bebyggelsekomplex. På grund av deras storlek, är sannolikheten för att hitta dessa in situ väldigt liten. De flesta har härmed hittats genom sållning och vattensållning. Ett av de största problemen som gömmer sig bakom denna praxis är däremot att den exakta placeringen av fyndet är svår att precisera men att det rör sig om byggnader i majoriteten av fallen tycks klart.

Tre bebyggelsekomplex som i Sverige har undersökts i olika omgångar är Slöinge, Uppåkra och Helgö. Härmed kan det konstateras att dokumentationen om fyndkontexten från dessa platser är omfattande. Dessa platser står dessutom för det största antal guldfoliefigurer i landet och är de enda tre platser där guldfoliefigurerna har påträffats nära väggar och stolphål.

Det förefaller att i slutet av folkvandringstiden ändras offerriterna på grund av kontakterna med romarriket. Guldbrakteatrar som påträffas i både våtmark och på torra land är enligt några arkeologer ett exempel på att det under denna period är ett nytt religiöst uttryck som börjar göra sig gällande. Vad det gäller mitt studieobjekt, så kallade guldfoliefigurer, kan däremot dessa inte kopplas till vatten.

Jag har också lagt fokus på guldfoliefigurer som kan anses ha utsatts för yttre påverkan. Härmed vill jag betona vikten av att det i framtiden är viktigt att noga dokumentera föremålets skick innan de slätas ut för att studera dessa närmare. Bra vore också om man kunde söka belägg för huruvida figurerna är förstörda vid nedläggningen eller om det skadats vid grävningen.

8 Källförteckning

Almgren, Oscar (1901/1902). En egendomlig båtgraf vid Ulltuna ur KVAA månasblad, vol. 30/31, s. 147-162.

Alvesson, Mats, Sköldberg, Kaj (2008). *Tolkning och Reflektion*, Narayana Press, Danmark.

Andrén, Anders (1 april 2006- 28 januari 2007). Skandinavisk religion i tid och rum, Ratke, Sharon, Simek, Rudolf, Lagarnas gester och ritualer - nya rön i tolkningen av guldgubbarna, Publicerad i anslutning till utställningen Odens öga - mellan människor och makter i det förkristna Norden på Dunkers kulturhus i Helsingborg, s. 32-45 och s. 184-189.

Andreasson, Anna (1995). Skandinaviens Guldgubbar- med kända fynd och fyndplatser från 1740 till 1994, C-uppsats i Arkeologi, Institutionen för Arkeologi, Göteborgs Universitet.

Bartolich, Maria (1999). Guldgubbar från Helgö och Slöinge, en undersökning med en bildanalytiskt perspektiv, C-uppsats, Göteborgs universitet.

Berggren, Åsa (2010). *Med kärret som källa, Om begreppen offer och ritual inom arkeologin*, Nordic Academic Press, Lund.

Bjereld, Ulf, Demker, Marie, Hinnfors, Jonas (2002). *Varför vetenskap*, Studentlitteratur, Lund.

Dos Santos, Carina (2010). Då Kulten flyttar in, Guldgubbar och deras betydelse, Magisteruppsats, Linne Universitet, Kalmar.

Ekman Tomas, Guldgubbar på vägen från Arboga till Örebro, Arboga: årsbok 98, utgiven av hembygdsföreningen arboga minne, s. 62-67.

Fabech, Charlotte (1991). *Samfundsorganisation, religiösa ceremonier og regional variation*, Jysk Arkeologisk Selskabs Skrifter XXVII, s. 283-300.

Falk, Ann-Britt (2008). En Grundläggande handling, Byggnadsoffer och dagligt liv i medeltid, nordic Academic Press, Lund.

Popular arkeologi, Gustafson Birgitta, redaktör och ansvarig utgivare, guldgubbarna visar på ett okänt maktcentrum från järnåldern, NR 4/2013 s. 9.

Hansson, Fredrik (2012). En guldfoliefigurs funktioner samt en översikt av tolkningar och fyndplatser, Masteruppsats i historisk arkeologi, Lunds universitet.

Jansson, Kristina (2003). Liten grävning med stort resultat, arkeologiska undersökningar i Brahekyrkan på Visingsö tidskrift, arkeologi i sydöstra Sverige, 2003/3, utgiven i samarbete mellan Blekinge museum, Jönköpings läns museum, Kalmar läns museum, Smålands museum samt Högskolan i Kalmar, Kalmar, s. 83-98.

Lamm, Jan Peder (2004). Figural gold foils found in Sweden: a study based on the discoveries from Helgö utgiven av kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademin, s. 41-142 Excavations at Helgö XVI, Exotic and sacral Finds from Helgö.

Larsson, Lars (2007). Kulthus och kultplats i Uppåkra. Mer än sexhundra år av riter och ceremonier vid en centralplats i Skåne, Historieforum Västra Götaland, Serie B, Vetenskapliga rapporter och småskrifter No.4, skara, s. 165-176.

Lindgren, Henrietta (2011). Nordens Gyllene Figurer, En diskussion om guldgubbar och en tolkning av deras användning, Magisteruppsats i Arkeologi, Stockholms universitet.

Lorin, Olle, 2300 guldgubbar funna på Bornholm, Eskilstunakuriren 15 febr. 1988.

Lundqvist, Lars, årsredogörelse 1995. Guldgubbar, träbitar och hus: Slöingeprojektet går vidare, utgiven av länsstyrelsen i Hallands län, 1996, s.15-22.

Monikander, Anne (2010). *Våld och Vatten, Våtmarkskult vid Skedemosse under järnåldern*, Doctoral dissertation, Department of Archaeology and Classical Studies, Stockholm University, Stockholm.

Norden, Arthur (1938). *Östergötlands järnålder*, Monografier utgivna av Arthur Norden, del. 1 enskilda fyndgrupper och problem, Författarens förlag, Stockholm.

Olsen, Björnar (2003). *Från ting till text*, Studentlitteratur, Lund.

Robertsson, Ros-Marie (1992). Guldgubbar, En studie av fyndsammanhang, bildvärld och funktion, Uppsats för påbyggnadskurs i arkeologi, Stockholms universitet.

Stenberger, Mårten, (1968). *The Eketorp Excavations Autumn 1968*, utgiven av The American Scandinavian Review, s. 254-267.

Victorin, Julia (2013). Guldubbars gestik, En studie av människor och platser i det vendeltida Sverige, Masteruppsats i arkeologi, Stockholms Universitet.

Watt, Margrethe (2008). Sorte Muld för og nu, Sorte Muld, Utgiven af Bornholms Museum i samarbejde med förlaget Wormianum og Kulturarvsstyrelsen, s. 17-34.

Watt, Margrethe (2008). Guldgubber, Sorte Muld, Utgiven af Bornholms Museum i samarbejde med förlaget Wormianum og Kulturarvsstyrelsen, s. 43-54.

Zachrisson, Sune (1963). Från Vendeltid till Vasatid, Särtryck ur Eskilstuna museers årsbok.

Muntligt/e-post

Nilsson, Björn, 2013-12-10 arkeolog, Blekinge Museum, Södertorns Högskola, mailsvar på tillsända frågor angående forskningsutgrävningen i Västra Vång, Ronneby, Blekinge.

Henriksson, Mikael, 2013-01-17, arkeolog, Blekinge Museum, samtal angående forskningsutgrävningen i Västra Vång, Ronneby, Blekinge.

Internet

http://www.tv4play.se/program/nyheterna-blekinge?video_id=2487194

http://www.blekingemuseum.se/05_07vang.asp

<http://mis.historiska.se/mis/sok/bild.asp?uid=16693&page=2&in=1>

<http://www.paspaning.smalands-museum.se/index.cfm?id=25&l=2&place=10>